Восени мені пощастило цілий тиждень жити в Славську, я там відчувала себе страшенно доброю, розпогідненою, майже святою в своїй лагідності. Серед безлічі записок — я того тижня писала багато й скрізь, де могла — в своїй кімнаті, на балконі й у лісі, притулившись до званого стовбура дерева, і навіть в автобусі на автобусному квиткові, хоч який він крихітний,— так ось, серед безлічі записок, обірваних фраз, думок, полишених десь на середині, зосталася одна: дожити б до весни, щоб усе склалося гаразд і можна було сюди приїхати знову, цього разу уже надовше, і побачити весну в Славську, бо я ще ані разу не бачила ранньої весни в горах. Існують, може, кращі місця для роботи й для мандрівок, досить їх є на білому світі, але мені так хотілося повернутися сюди саме весною, що це бажання майже матеріалізувалося, я уявляла собі ту весну й ніби торкалася вологих гір, дерев, землі...

Я навіть не сподівався, що зможу побувати тут ще й зимою і в тих зимових враженнях будуть відблиски тихого осіннього спогаду, а поміж тим — розчинене в білому холоді пам'ятне здавна літнє тепло й смарагдова зелень літніх Карпат — а от весною знову не поїхала і знову мені тільки ввижається, уявляється, вифантазовується весняна початковість, первинність, очищеність і прозорість. І я знову чекаю весни, щоб вибратися в гори, саме у Славськ. Можете говорити собі, що там уже всі стежечки протоптані й затоптані, але де неправда. Кожен ступає там, поступово розкриваючи для себе новизну.

Час — як дерево, тільки росте коренем угору, а верхівкою вділ. На зрубі його стовбура можна також побачити кільця й кілечка, й цятку врешті — але не поспішайте перераховувати їх, не рубайте того дерева завчасу, не ламайте стовбура, щоб узріти кільця.

Нехай собі росте коренем догори, не рахуйте кілець, не загадуйте — а лиш сподівайтесь, що настане весна і можна буде поїхати до Славська, в гори. І тоді обов'язково трапиться так, що ви зовсім несподівано приїдете туди взимку, і вам назустріч гори видихнуть солодке, густе й морозяне повітря, і воно піднесе вас угору, і ви будете летіти й плисти

водночас у ньому, воно триматиме вас, наче широке крило, і ви побачите вдалині білу правдивість гір, покреслену чорно-зеленими рисками смерек і тоненькою хвилястою лінією річечки, і ви будете стояти й стояти над тією річечкою й дивитися, як чорно ворушиться вода під тонким льодом, а водночас будете й далі плисти, летіти у солодкому, різкому, густому повітрі. А примерзлий до льоду, такий же крихкий і ніби нетривалий, темний листок берези раптом поверне вас назад, у осінь, і ви згадаєте, як гарно буває сидіти над річкою у тихий, ще теплий день, і щоб один берег був вищий, і тим берегом ходили б люди, а низом ніхто не йтиме, і добре тоді слухати шемрання хвиль, річка заколисує тебе, розгойдує, і гойдається дерев'яний місток, і сонце, і тільки смішні гуси намагаються переконати цілий світ, що вони однаково твердо ступають по мілкій воді й по суші, хоча насправді саме вони й розколисані, розгойдані найбільше...

Може, вам згадається, як з-за верхівок смерек, що вишикувалися одна при одній на високій горі,— навіть не з-за, а з-поміж верхівок — виплив бліденький місяць, ледь примітний, бо небо ще майже блакитне, світле, і тому місяць на ньому здається мильною бульбашкою, та бульбашка тримається мить, почепившись на шпичакуватому чубчику смереки — але, мабуть, війнув вітер, і вона попливла вгору, вгору, і все виразнішими робляться її обриси, а західний край неба червонішає, не яскраво, а приглушено, і потім так само швидко гасне й темніє... Але може бути зовсім інакше — ви скажете, що все це не так уже й важливо — те, як заходить сонце і як переходять маленьку річку вбрід гонористі гуси, як стріпують крилами і як іде, ступаючи по запорошеній траві, поштар з величезною сумкою за плечима і не встигає заходити у двори, бо стрічає по дорозі адресатів і роздає їм листи, газети й журнали, а вслід за поштарем біжить мале дівчатко і, вказуючи пальчиком на кудлатого песика, задерикувато питає в поштаря: "А для Жучки є лист? Лист для Жучки вже написали?" — ви можете сказати, що все це не надто важливе, та спробуйте уявити собі, що всього цього нема, що вам доведеться обійтися без таких речей — не тільки сьогодні й завтра, а протягом усього життя?

Уявіть, що ви не бачите заходу сонця й сходу його, що вам ніколи не доведеться спостерігати, як випливає — з-поміж дерев — місяць, як білий пес лащиться до вас, викидаючи вперед брудні мокрі лапи й збиваючи вас тими лапами — уявіть собі, що нема цього й багатьох інших отаких моментів — і подумайте — які такі важливі справи матимуть сенс самі в собі, якщо не стане такого?

...А тим часом осінній туман поволеньки піднімався, ба навіть не піднімався, а так поволеньки, ніби мав безмірну вагу, ворушився під ногами, перекочувався хвилями, розповзався й опирався, опирався тому теплу, що вже вчувалося довкола, так само як угорі вгадувалося сонце. Далеке, майже неймовірне, воно все-таки десь там було й мусило врешті-решт з'явитися.

Трава ще не зволожилася, бо туман не впав, була зовсім суха, м'яка, м'якша навіть, ніж улітку, бо соковита, прив'яла, ступати по ній дуже приємно, і можна прошкувати хоч на край світу, і я вже ступила кілька кроків до того краю, у світ, захований за туманом, і хотілося відгорнути рукою його м'яку, вологу завісу й осягнути відразу все, що таїлося за нею.

Туман таки поволі скорявся, піддавався, відступав, і з-поза обважнілих пасмуг його, що висіли ще досить низько, я побачила сірого, як сам туман, коня, він лежав на м'якій траві, чутливо ворушив невеличкими вухами, роздимаючи ніздрі, вогкі й довгасті, і годі сказати, чи то мені привиділося, чи й справді було, бо туман перекотився знову через пагорб і закрив усе перед очима...

А потім, коли туман врешті розсіявся, то я вже бачила наче вперше круглі краплі роси й чула, як вони спадали, тихо, легко, напрочуд легко — не так, як падає дощова крапля, а зовсім невагомо, наче й нереально трохи; я підставляла руку: щоб хоч одна, відриваючись униз із гілки, торкнулася руки — і не торкнулася, наче й не було, а однак я ж їх бачила, я чула їх шелест у траві, в листі, довкола себе — скрізь, я наче шкірою, а не вухом, вчувала той шерхіт, такий дивовижний він був.

Вершини гір уже виднілися, і долом не було туману, смереки чорніли густо, а поміж гірськими грядами туман ще снувався, плив кудись далі і щезав, гинув зовсім. Тоді вже й небо заголубіло, наче з старої картини знімали верхній шар фарби і відслоняли синяву, а сонце, котре було ще як димом вгорнуте й нагадувало всього лише білу круглу тортівницю, висвітлилося, проясніло, і його сріблястий, нарешті уже небуденний спалах затріпотів на неглибокому плесі Опору, а ріка рвалася собі далі, обминаючи ту сріблясту непорушну поверхню.

Щосили палахкотів червонястими, забутими плодами шипшиновий кущ і маленька берізка, зростом з кущик, якимось дивом уберігши всі свої дрібненькі золотаві листочки, уся аж до кореня тріпотіла й видзвонювала, наче сподівалася запрошення до танцю.

...Часом здається, коли це — тільки назвати, лишень назвати, а не торкнутися його —нехай будуть красиві слова — душею,— то в назвах не пульсуватиме кров, не буде калатати серце. Місце, де клали навіть найжаркіше багаття, буває потім тільки чорним. Усе, що вистигло, завжди чорне.

Різне восени бачила, і все воно пливло до мене, тріпотіло зараз, навпереміш миготіло в пам'яті, як ті дивовижні цяточки. В повітрі, що їх можна побачити, примруживши очі й вдивляючись у синє повітря поміж білими у снігу й морозі горами.

Різне бачила, воно потрапляло на очі й сама вишукувала; у сороки крила блискучо-чорні, а у сірої ворони — як обвуглене дерево. Зграйка пташок дрібненьких, чимось схожих на синичок, але в іншому убранні такі крихітні, менші за тополиний листочок, а голос — тихий, бренькотливий, наче в комарика.

У смерек стовбури різноколірні, трапляються сірі, затим — зеленкуваті, а також темно-цеглясті, ніби закривавилися й кров потім обсохла.

Іншим разом, так само зранку,— паморозь на кульбабі — наступити могла випадково на той сріблястий кутасик, але таки помітила, бо аж в очі сяйнуло несподіванкою. Або лужок з маленькими рожевими маргаритками — у пору, коли ось-ось, один крок — і як у темний яр — у глуху осінь.

Гірські схили з темними прогалинами зрубів поміж смереками. І раптом — зрештою, чому знову це "раптом" — коли тут належить сподіватися тільки несподіваного — рудий спалах: береза? тополя? Не, знаю, далеко дуже, не доберуся, не встигну— листя опаде, спалах погасне, поки дійдеш.

Здається, бачив усе це не раз, і нічого нема — але коли все засноване тишею, коли збираєш усе докупи, як ягоди на долоню — такий у тому чар, така зваба, що дивишся в соте, а бачиш — уперше. Запримітила — усякі інші гори, інші гірські пейзажі не викликають ніякого просвітління, утихомирення й спокою. Може бути цікавість, спалах зацікавленості, подив, зачудування й далі так — аж до знетямленого захоплення — але це ненадовго, і тільки Карпати, і туман, і дощ — усякий: легенька мряка, злива, нудний і ніби довічний, тихий і лагідний — усякий дощ і нежарке сонце — від того тільки приходить відчуття єдності з землею і з травами. Пригадую, як тішило і водночас мучило, докучало яскраве кримське сонце і як раптом — і знову раптом! — звільнення, визволення, передихнула, очистилася — лопоче, шепоче тихенько дощ, ніби намагаєтеся звіритися в якійсь таємниці; і тут одна-дві крацлі голосніше дзвонять об камінний парапет; а вітер приспішив хмару — і вже не лопотіння, не шемрання, а суцільний шум, в якому усе одно можна розрізнити окремі голоски, окремі звуки, що перетворюються у голосний хлюпіт, плюскіт, гомін потоку — і знову стишилося, помінявся, уповільнився ритм, і вже чутно, як з ринви виривається водоспад, а уздовж похилої доріжки дзюркоче потічок, і земля поглинає його, він западається кудись, зникає у невситимій землі, полишаючи по собі зрушене з місця опале жовтувате листя й м'які голочки кримської сосни; упереміш — цокотять краплі, одна при другій, ніби вже останні, вже кінець дощу — але ні, ось знову затарабанили, як у. бубон ударили сотні,

тисячі тонких і маленьких бамбукових паличок, і все спочатку, тільки голосніше й невгамовніше, а над морем — відгомін соячного сяйва, знак, що сонце десь є, десь поза хмарами, котрі сунуть низько, майже при самій землі, наче циганка йде, не піднімаючи над стопами своїх широких, запорошено-яскравих спідниць, волочить, тягне їх за собою, і їх, і широченну шаль, і звук бубона, і примовлянь, і пришіптувань, любовного жагучого стогону, і передбачення всього, що буде, що прийде, що настане потім...

Тільки дощ приносив заспокоєння, нагадуючи інші гори, і тільки через кількахвилинну, нетривку захмареність народжувалося також примирення і навіть відчуття приналежності до моря, до цих гір, до цього маревного заціпеніння й блискучої зелені.

Тієї осені в Славську я була зовсім одна, мені хотілося самотності, мовчання, хотілося переслухати десь у пам'яті всі сказані раніше слова, хотілося почути навіть невимовлені вголос думки — а для цього обов'язково потрібна була самотність. А все ж при тому всьому, хоча мене справді обступила звідусіль самота, тиша, з якої наче належало радіти — я наслуховувала людські голоси, людські кроки, я вигадала собі історію з хлопчиськом, малим, спритним і лукавим, назвавши його для принади Лісовиком, а по тому допасувавши до тої вигадки ще одну — наче хлопчак займався дельтапланеризмом і піднімався вгору над Тростяном; я з превеликою втіхою завела дружбу з великим білим псом хтозна-якої породи, і пес скрізь ходив за мною, супроводжував у всіх мандрівках, і я говорила до нього, хоча мені так дуже хотілося самоти; а ще уявлялося, що той хлопчак, Лісовик, обов'язково таки трапиться мені на очі, і ми тоді вже втрьох будемо блукати лісом, і я розповім Лісовикові про Марту, про всіх її звірів — хом'яка, папугу Лору, яка запитує геть усіх, чи гарна вона, про золотих рибок в акваріумі, про сороку Яшку, котру Марта вилікувала влітку — чи то зламане було крило, чи то перебита ніжка — а також про черепаху, яка не трималася дому і то губилася, то несподівано знову з'являлася десь у якомусь закапелку під шафою, а ще, звичайно, про мудрого королівського спанієля Пепіту,— про все я мала намір розповісти Лісовикові,— а от зараз біля мене стояла Марта,

шапку вона нізащо не хотіла одягати, хоча тут, над Опором, закрижанілим і непокірним водночас, було досить холодно, морозяно, й шапку треба було одягати обов'язково.

Ми щойно спустилися до Опору згори, лижі тут, у долині, здавалися особливо важкими, тиснули Марті на плече, але вона уперто поправляла їх і не просила мене допомогти нести, це, правду сказавши, був зовсім особливий випадок, бо звичайно вона дивилася на мене хитро-благальними очима й косувала, косувала поглядом на лижі, і так промовисто благав той погляд: допоможи!

Червона її курточка здалеку виднілася на білому снігу, і я думала про те, як вона, моя мала дівчинка, уже виросла, і причаїлася в ній десь тихенько її упертість, дитина намагається саму себе уговтати, переконати, заспокоїти, але це їй не завжди вдається, і вибухає часом і лихий настрій, і неврівноваженість, і давіть злість.

Але зараз рука її спокійно й тихо вмостилася в моїй долоні, дівчинка скинула мокрі рукавички, натягла їх на встромлені сторч у сніг лижні палки, здавалося, що й рукавички, й палки, й місток через Опір, і гостроверха покрівля нової турбази — усе де поєднане докупи і не може бракувати в цій картині жодної деталі,— навіть далекий дим і гавкіт собаки — невід'ємні й довічні приналежності гір. Може, й ми з Мартою стали їх приналежністю і тепер завжди будемо тут, хоч як би далеко поїхали звідси — все одно зостанемося стояти над Опором, і будуть темніти тоненькі рисочки лижних палок з настромленими на них мокрими дитячими рукавицями, і барвистою плямою виднітиметься Мартина куртка, і дівчинка відгортатиме з-над очей волосся, і мружитиме очі так, що аж вії тріпотітимуть легенько й швидко,— а вона приглядатиметься до всього, щоб побачити все і запам'ятати ще більше, аніж встигла побачити тієї зими у Славську.

Це була її перша зима в горах, і перші слаломні лижі,— але вона натягала й зашнуровувала важкі черевики так, мов була звична до того віддавна, і уперто домагалася, щоб я дозволила їй вибратися на

підйомнику вгору, аж ген туди, де на самому пагорбі вмостилося сонце й на якусь мить спинилося, не хотіло рушати в дальшу дорогу, і від нього розтікалося незвичайне зимове тепло, вся душа розігрівалася до самого денця і танула, танула й ніби могла випаруватися, зникнути, злетіти і підняти тебе з собою, й не треба було вигадувати Лісовика й дельтапланера, дивина єдналася з наземним, все можна було пояснити дуже просто, і все було таємничим до незрозумілості...

Хотілося лягти просто на сніг, він здавався теплим і м'яким, і поволі, теж десь там, вглибині, на денці танув, танув і ось-ось міг би зникнути — і хотілося, щоб сонце переходило крізь тебе аж у глиб того снігу. Обличчя здавалися засмаглими, як улітку, а сміх і людські голоси мали більше простору, котилися, ковзали по снігу, опинялися десь там, у долині, й знову зривалися й летіли вгору.

І все перепліталося — знову була осінь, я сиділа на сухому пеньку, собака на ймення Муха лежав поруч, майже не підводячись, пересувався клубочком по осінній траві за сонцем, а сонце гріло так гарно й так ласкаво, що тому не знаходилося порівняння. Просто — було сонце, було тепло, на траві лежав славний псисько, у повітрі пливла одненька ниточка бабиного літа і невидимими вузликами в'язала серпень з жовтнем, літо з осінню, весну з зимою і мене з білим світом.

Два поїзди внизу, на колії, що понад Опором, розминулися в білих снігах, оточили Славськ тісним колом гуркоту, свисту і помчали в різні боки, а ми з Мартою наче опинилися посередині світу — і чим більше довкола вбачалося простору, тим ближчим здавалося нам усе, що він у собі містив.